

Звукове значення букв я, ю, є, ї та щ. Голосні й приголосні звуки.

Наголос в українській мові

Фонетика — розділ науки, який вивчає звуки мови.

Звук ми вимовляємо й чуємо, позначаємо звук у квадратних дужках: [б]

Букву ми пишемо й бачимо.

Зверни увагу! Звуки й літери називаємо по-різному: звук [х], а літера [ха].

38 звуків мовлення

6 голосних

[а]	[о]	[у]
[е]	[и]	[і]

32 приголосні

[д]	[д']	[ц]	[ч]
[т]	[т']	[ц']	[ш]
[з]	[з']	[г]	[б]
[с]	[с']	[г']	[п]
[л]	[л']	[к]	[в]
[н]	[н']	[х]	[м]
[р]	[р']	[ж]	[ф]
[дз]	[дз']	[дж]	[й]

Я, ю, є, ї — це букви, але не звуки. Вони утворюються так:

звук [й] + голосний

[й] + [а] = я [й] + [у] = ю [й] + [е] = є [й] + [і] = ї

** **й + о** та **й + и** не утворюють окремих літер.

Букви **я, ю, є** будуть позначати **2 звуки** в таких випадках:

- 1) на початку слова: юрба [й у р б а];
- 2) після голосного: моя [м о й а];
- 3) після апострофа: сім'я [с' і м й а];
- 4) після **ь**: досье [д о с' й е].

В інших випадках букви **я, ю, є** позначають **1 звук**, вказуючи на м'якість попереднього приголосного: миля [м й л' а].

Так само **щ** — це буква, а не звук. Вона утворюється так:

[ш] + [ч] = **щ** і **завжди** позначає **два звуки**.

Як записати слово в транскрипції?

1. При звуковому записі кожен звук у слові передають окремим знаком. А щоб цей запис відрізнити від буквеного, його беруть у квадратні дужки:	ясний [йáсни ^е й], країна [крайі́на].
2. Скісна риска над голосним означає наголос:	казка [ка́зка].
3. Риска біля букви показує, що приголосний звук вимовляємо м'яко:	лялька [л'áл'ка], літо [л'і́то].
4. Апостроф біля букви означає, що приголосний вимовляємо напівпом'якшено:	вікно [в'і́кно], білий [б'і́ли ^е й].
5. Дужка зверху над [дз], [дз'] і [дж] показує, що ці дві букви треба читати як один звук:	дзвоник [дзвóни ^е к], дзьоб [дз'об], бджола [бджо́ла].
6. Двокрапка після літери означає, що цей звук подовжений :	роззути [ро'з:у́ти ^е], знання [знан':á].
7. Маленька літера біля голосного вказує, до якого звука є наближення :	життя [жит'á:], веселий [веси́ли ^е й].

Запам'ятай!

У транскрипції **НІКОЛИ** не може бути літер **Я, Ю, Є, Ї, Щ, Ъ**

[дз], [дж] = 1 звук

дзвін (5 букв, 4 звуки),
джем (4 букви, 3 звуки)

[д+з], [д+ж] = 2 звуки, якщо [д] є частиною префіксів **над-, під-, від-** тощо

відзвук (7 букв, 7 звуків),
підживити (9 букв, 9 звуків)

1. Ненаголошений [е] має призвук **и**, тобто наближається до [и]:
весна – [веси́на].
2. Ненаголошений [и] має призвук **е**, тобто наближається до [е]:
весло – [веси́ло].
3. Ненаголошений [о] має призвук **у**, тобто наближається до [у], якщо в наступному складі є наголошений [у] або [і]:
голубка – [гоу́лубка], поріг – [поу́ріг].

Зapiши подані затранскрибовані слова відповідно до правил правопису.

[в'ідн'áти^е], [бе^изпéчно], [п'ірам'і́да], [волóс':а],
[дми^етрó], [сп'івáйт'].

Запишіть фонетичною транскрипцією подані слова:

Полюбити	
Вулиця	
Бур'янець	
Життя	
Волосся	
Ясний	
Щедрий	
Дзвінок	
Щастя	
Підземний	
Дзеркало	
Їстівний	

Щоб розмістити слова в алфавітному порядку, порівняй місце розташування літер в абетці. Якщо перша буква збігається, дивися на другу. Якщо й вона однакова — на третю тощо:

Номер літери в абетці	20	12	3				
	п	і	в	к	у	л	я
Номер літери в абетці	20	12	21				
	п	і	р	н	а	т	и

1	2	3	4	5	6	7
Аа	Бб	Вв	Гг	Ґґ	Дд	Ее
8	9	10	11	12	13	14
Єє	Жж	Зз	Ии	Іі	Її	Йй
15	16	17	18	19	20	21
Кк	Лл	Мм	Нн	Оо	Пп	Рр
22	23	24	25	26	27	28
Сс	Тт	Уу	Фф	Хх	Цц	Чч
29	30	31	32	33		
Шш	Щщ	Ьь	Юю	Яя		

У словах “півкуля” та “пінати” перші дві літери мають однаковий порядок, тому порівнюємо третю. Літера «**в**» стоїть в алфавіті під номером 3, а «**р**» — під номером 21, тому правильно розмістити слова так: *півкуля, пінати*.

Перепиши приклади з поданої таблиці, зазнач номери літер в абетці. **Постав** слова в алфавітному порядку.

Номер літери в абетці							
	л	а	г	і	д	н	о
Номер літери в абетці							
	л	е	б	і	д	ь	
Номер літери в абетці							
	л	и	с	и	ц	я	
Номер літери в абетці							
	л	е	д	а	р		

Перепиши імена, переставивши їх в абетковому порядку. **Запиши** імена 5 своїх однокласників/однокласниць за алфавітом.

1. Віра, Віка, Валя, Вероніка.
2. Надійка, Настуня, Ніна, Неля.
3. Гліб, Григорій, Герман, Геннадій.
4. Максим, Микита, Макар, Микола.

Розташуй назви областей в абетковому порядку.

Чернівецька, Вінницька, Хмельницька, Чернігівська, Херсонська, Запорізька, Луганська, Закарпатська, Львівська, Волинська, Харківська.

Перелік слів зі складним наголосом для вивчення теми

Кухня

- 1) кУрятина
- 2) кулінаРія
- 3) лАте
- 4) Оцет
- 5) нАчинка
- 6) фартУх
- 7) рЕшето
- 8) піалА

Дієслова

- 1) беремО
- 2) несемО
- 3) ідемО
- 4) ллемО
- 5) відвезТИ
- 6) віднестиИ
- 7) принестиИ
- 8) привезТИ

Тварини, рослини, риби

- 1) горошИна
- 2) осетЕр
- 3) павИч
- 4) кропивА
- 5) чорнОслив
- 6) Олень

Одиниці вимірювання

- 1) мілімЕтр
- 2) сантимЕтр
- 3) децимЕтр
- 4) кіломЕтр

Назви людей

- 1) дОнька
- 2) дочКА
- 3) вітчИм
- 4) пОдруга

Тіло

- 1) борОдавка
- 2) рОдимка
- 3) нІздря
- 4) слиНА
- 5) спиНА

Прикметники

- 1) тонкИй
- 2) новИй
- 3) мілкИй
- 4) дрібнИй
- 5) чарівнИй

Склади 4 речення, використовуючи по 4 слова в кожному реченні зі списку

За допомогою **ЛИШЕ ШУМУ** утворюються **ГЛУХІ** приголосні. Їх можна легко запам'ятати за допомогою фраз:

КиЦя ХоЧе СПаТи у ШаФі

Глухі: [к], [ц], [ц'], [х], [ч], [с], [с'], [п], [т], [т'], [ш], [ф].

За допомогою **ШУМУ** та **ГОЛОСУ** (шум переважає) утворюються **ДЗВІНКІ** приголосні. Їх можна запам'ятати так:

Буде ГоЖе ГедЗю у ДЖаЗі

Дзвінкі: [б], [д], [д'], [г], [ж], [г'], [дз], [дз'], [дж], [з], [з'].

З-поміж дзвінких виокремлюють також приголосні звуки, у яких **ГОЛОС** переважає над **ШУМОМ**. Це **СОНОРНІ**.

Запам'ятай їх так:

МаЛий ВоРоН

СоноРНі: [м], [л], [л'], [й], [в], [р], [р'], [н], [н'].

Дзвінки та глухі приголосні утворюють пари.

Дзвінки	[б]	[д]	[з]	[г]	[ґ]	[ж]	[дж]	[дз]
Глухі	[п]	[т]	[с]	[х]	[к]	[ш]	[ч]	[ц]

Заміни звук, позначений виділеною буквою, на парний за глухістю/дзвінкістю, запиши нові слова.

кава		плід	
казка		бити	
гриб		пар	
холод		жар	
гуля		шити	

Розподіли подані слова в три колонки

Читаю, сонячно, знання, п'ятеро, вітряний, людина, віддати, щедрий, чесність, золотий, сіллю, волосся.

Кількість звуків і букв однакова	Букв більше, ніж звуків	Звуків більше ніж букв

Усі слова починаються глухим приголосним звуком у рядку

- А газета, картон, пристрій, телебачення
- Б кролик, старт, пропозиція, частування
- В хорист, дзвінок, ставок, ворона
- Г трактор, фортеця, шершень, борозна

ОДНАКОВИЙ звук позначають підкреслені літери в реченні

- А Над квіткою бджола грає золотим крилом.
- Б Усе навкруги буйно цвіте.
- В Щодня вітаюсь я з Дніпром.
- Г Ниви буяють багатим збіжжям.

Однакова кількість в усіх словах рядка

- А Україна, обрй, хмль, дзьоб, шука
- Б знання, яблунька, ходжу, колосся, льон
- В уявлення, пюре, п'ять, лікарня, їдальня
- Г Дніпро, щастя, вітальня, гурт, зброя

Більше звуків, ніж букв, в усіх словах рядка

- А яблуко, щось, їжак, знання, Єва
- Б боець, щастя, камінь, юнак, ялинка
- В сім'я, кущ, їхати, в'юн, колосся
- Г країна, ліщина, Юрй, магія, п'ятірка